

Rimska pacifikacija Histra s antičkog i suvremenog aspekta

Andrić, Gordan

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:201105>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-02**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

GORDAN ANDRIĆ

RIMSKA PACIFIKACIJA HISTRA S ANTIČKOG I SUVREMENOG ASPEKTA

Završni rad

Pula, 2016.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

GORDAN ANDRIĆ

RIMSKA PACIFIKACIJA HISTRA S ANTIČKOG I SUVREMENOG ASPEKTA

Završni rad

JMBAG: 0145028596, redoviti student

Studijski smjer: preddiplomski studij latinskog jezika i rimske književnosti i povijesti

Predmet: Antičke starine

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: filologija

Znanstvena grana: klasična filologija

Mentor: doc. dr. sc. Ante Matan

Pula, rujan 2016.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Gordan Andrić, kandidat za prvostupnika latinskog jezika i rimske književnosti i povijesti ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli, 1. rujna 2016.

Student

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Gordan Andrić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom «Rimska pacifikacija Histra s antičkog i suvremenog aspekta» koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 1. rujna 2016.

Potpis

SADRŽAJ

1. <i>UVOD</i>	5
2. <i>TIT LIVIJE</i>	6
3. <i>GORRI USSI WINNETOU</i>	9
4. <i>LIVIJEV PRIKAZ POBJEDE I PORAZA HISTRA</i>	11
5. <i>SLIČNOSTI I RAZLIKE U INTERPERTACIJI LATINSKOG TEKSTA KOD D. ORLIĆA I TITA LIVIJA</i>	15
6. <i>OTKRIĆE NEZAKCIJA</i>	17
7. <i>SVA IMENA KRALJA EPULONA</i>	19
8. <i>ZAKLJUČAK</i>	21
9. <i>LITERATURA</i>	22
10. <i>SAŽETAK</i>	23
11. <i>DODATAK</i>	24

1.UVOD

Živeći u Istri, točnije u Puli, podrazumijeva se da antička ostavština i baština ne samo da me svakodnevno okružuje već na neki način utiskuje u moj identitet. O istarskom se poluotoku (podrazumijevajući geografsko područje) pisalo pregršt radova od popularnog do znanstvenog karaktera u svim radobljima. Naravno ono što je najočitije su rimski ostaci budući da su oni po očuvanosti monumentalni spomenici, dok se s druge strane tek počinje ozbiljno istraživati narod koji je prije Rimljana vladao istarskim poluotokom, a to su Histri.

Najstariji pronađen dokaz o prvim doseljenicima u Istru pronalazimo u Šandalji. Iskopani predmeti iz fosilne pećine datiraju iz razdoblja oko 800 000. god. stare ere. Istru u željezno doba naseljava više kultura. Arheolozi su otkrili ostatke kulture žarnih grobnih polja i kulture spaljivanja pokojnika. To je bilo razdoblje seobe naroda sa sjevera, kada u današnju Istru dolaze i Histri¹. No, očuvana ostavština gospodara Istre prije Rimljana i ostavština vladara Istre tijekom rimskog vladanja je vrlo oskudna, kao da se nalazila u Aleksandrijskoj knjižnici tijekom požara. Prve historiografske podatke nam donosi Livije opisajući proces pacifikacije današnjeg poluotoka u granice tadašnje Rimske Republike. S obzirom na suvremene znanstvene tendencije povratka izvorima, koji nam jedini mogu u istraživanjima uputiti u dobrom smjeru, u širim je krugovima suvremene akademske zajednice postalo očito koliko je klasična baština i danas aktualna.

U ovom radu obrađuje se prvenstveno Livijeva pacifikacija Histra i pritom skreće pozornost na suvremenu interpretaciju Livijevog opisa ostvarenog kroz pjesmu, *Epulon kralj Histra*, objavljenog na albumu *IS + TRI + JANCI*, grupe *GORRI USSI WINNETOU*. Autor teksta je Drago Orlić, rodnom iz sela Mandelići i bavi se pisanjem pjesama i satira. Do sada je objavio devet zbirki pjesama. Franci je vrlo uspješno opjevao pjesmu o kralju Epulonu u modernom rock izdanju, koja je dostupna na youtube kanalu². Za onoga koji želi više znati o Franciju, neka pogleda rad Ivone Orlić.³ Ja ću se u radu poslužiti člankom Valtera Milovana koji se tiče rock grupe *Gorri Ussi Winnetou*, gdje je po prvi put meni poznato da se

¹ Više o istraživanjima o Istri (od prapovijesti do kasne antike) vidjeti u radovima K. Mihovilić

² <https://www.youtube.com/watch?v=PX85kJli8PA>

³ Ivona Orlić, *Suvremeni istarski identitet: Besidarenje Francija Blaškovića i njegov doprinos konstrukciji identiteta Istrijana*, Narodna umjetnost, Zagreb, 2004.

na određen način počela grupa proučavati s jezične strane. Ono što dosad nitko nije radio, je osvrst na GOW - ovu pjesmu koja opisuje rat Rimljana protiv Histra, sukladno opisu Livija. Iako je Tit Livije nekad pogriješio u opisima mjesta koje nikad nije vidio, ipak on ostaje najboljim proznim piscem Augustovog doba. Sve informacije o Livijevom životu su preuzete iz njegovog djela *Od osnutka grada*, jer drugi izvori nam nisu ostali očuvani.

Na kraju ovoga rada kao prilog daje se cjeloviti tekst pjesme. Ne ulazeći u rasprave o ukusima i umjetničkoj kritici (odnosno osobnom doživljaju pjesme), napominjem ovdje da je tekst prožet ono što danas nazivamo vulgarnim izrazima ili psovka. Po tom je pitanju filologija amoralna i nediskriminatorna, odnosno svaka je riječ u ravnopravnom odnosu i nema ničeg sramotnog u pisanju i uporabi takvih riječi, govoreći u filološkom, povijesnom, znanstvenom ili stručnom kontekstu. Također ću navesti sva imena kralja Epulona. Taj problem oko imena je nastao jer se uvod 41. knjige kod Tita Livija davno izgubio, u kojem je bilo tiskano pravilno ime kralja i točan uzrok rata. Nastojat ću što više podataka napisati o njegovom imenu jer nam on ostaje i dalje velika zagonetka. Pokušat ću prikazati nekoliko sitnih nepravilnosti koje se odnose na kralja Epulona u pjesmi Drage Orlića i iznjeti što više dokaza o otkriću Nezakcija. Nadam se da će ovaj rad poslužiti za daljna istraživanja.

2. TIT LIVIJE

Nije potrebno opširno pisati o životu Tita Livija, jer ću navesti njegove najvažnije podatke za one minimalno upućene u rimsku književnost i antiku. U nadi da će biti onih koji nisu upućeni u latinski jezik a voljeli bi znati više o životu Livija, literatura je lako dostupna i prevedena na više jezika. Tit Livije (*lat. Titus Livius*) rodio se u današnjoj Padovi (*lat. Patavium*), godine 59. stare ere ili za vrijeme prvog konzulovanja Cezara. Kao godinu njegove smrti navodi se 17. nove ere u Padovi. Jako malo podataka nam je očuvano o Livijevom životu. Nije se bavio politikom, a ni vojnom ili civilnom službom, jer je život posvetio studiranju i pisanju. Dobio je nadimak Patavinac jer je svoje obrazovanje i nauk stekao u svom rodnome gradu Padovi. Livije je sa šesnaest godina kada su ubili Cezara propustio ići na daljne školovanje u Rim radi političkih prilika. Bio je iz ugledne obitelji i čvrst republikanac iako je kasnije odobravao Augustovu vladavinu. Preselio je u Rim s 30 godina i sprijateljio s imperatorom Augustom.

Njega nije zanimao građanski rat i politička previranja već je svoje zanimanje usmjerio na filozofiju i retoriku. Kao povjesničar nije ostao nepristran. August ga je iz šale znao nazivati pompejcem iako to nije njemu smetalo.⁴ Postoji više razloga zašto je Livije cjenio Augusta, a jedan od najvažniji razloga je uspostavljanje mira i obnova rimske religije. Zatvorena vrata Janovog hrama simbol su reda i mira koji je uveden Augustovim principatom. Prvi je to bio učinio rimski kralj Numa Pompilije a drugi put je mir nastupio poslije 2. punskog rata. Nakon što je August pobjedio kod Akcija, zadobiva simpatije Tita Livija. Upravo nakon te pobjede, Tit Livije veliča i uzdiže Augusta. Takve hvalospjeve o caru i njegovoj moći je moguće pronaći u Horacijevim pjesmama i Vergilijevoj Eneidi.

Poznato je u Rimu da senatori pišu povijest za senatore, pa je neobično kako je Livije mogao pisati ako nije bio senatorskog staleža ili pod pokroviteljstvom Mecene ili nekog drugog plemića. Unatoč tome što se Livije nije bavio politikom a ni vojni poslovima, to ga nije spriječilo da piše o tome. Livijeve biografije su siromašne informacijama o prijateljstvu s carem pa možemo samo nagađati i tumačiti odnos podacima uzetih iz njegovog djela. Postoje nagađanja kako je možda je upravo August bio njegov moćan zaštitnik i pokrovitelj. Kasnije je postao učitelj Augustovog pranećaka i budućeg cara Klaudija. Livije je bio pristaša Rimske Republike ali je podržavao uvođenje promjena, iz čega se može zaključiti da bi dopustio Augustov principat ako bi to značilo bolje za rimsku religiju i narod.⁵ Seneka Mlađi govori da je Livije bio iz istog roda (*Julijevci*) kao i Augustova žena, Livija.

Livija su zvali slavitelem prošlosti (*lat. laudator temporis acti*) jer je u svojem djelu obrazložio kako primjerima iz doba republike doći lijek za tadašnji način života koji je on smatrao neispravnim/nemoralnim. Rimljani su tada bili izgubili vrline koje su nekad bile temelj rimske kulture. Te vrline su skromnost, hrabrost, vjera i blagost.⁶ Upravo te vrline Livije spominje u svojim djelima. Ukoliko te vrline nisu prisutne, društvo gubi svoj moralni put te mu je potreban spas. Moralno opadanje rimskog društva rezultat je želje za bogatstvom i luksuzom. Za razliku od ostalih republikanaca Livije vjeruje u spas i ozdravljenje rimskog naroda.

On se smatra najvećim rimskim povjesničarem i vodećim prozним piscem Augustovog doba. Njegovo djelo Od osnutka grada (*Ab urbe condita*) je velik spomenik rimskog naroda. Trebala je obuhvatiti događaje od osnutka grada Rima do Augustove smrti,

⁴ J. H. Freese., M. A., *Livy history of Rome, London, 1893.*, 7. str.

⁵ J. H. Freese., M. A., *Livy history of Rome, London, 1893.*, 9. str.

⁶ Vladimir Vratović: "Rimska književnost" ,u: *Povijest svijetske književnosti 2, Zagreb, 1977.*, 259. str.

ali je Livije uspio napisati samo do Druzove smrti (9. nove ere). Djelo je počeo pisati 29. prije nove ere te je bilo predviđeno da izda ukupno 150 knjiga. Uspio je u konačnici izdati 142 knjige. Knjige su izlazile po skupinama od deset knjiga, nazvane dekade. Od ukupno 142 knjige, očuvana je samo trećina ili točnije 35 knjiga. Prva dekada su knjige 1 - 10 u potpunosti očuvane. Tematika govori od Enejinog lutanja nakon pada Troje do trećeg samnitskog rata, 753. - 293. prije nove ere. Treća, četvrta i polovina pete dekade s većim ili manjim prazninama, 21 - 45 obuhvaćaju događaje od 2. punskog rata do osvajanje Makedonije, to je razdoblje od 218. - 167. prije nove ere. Ostaci ostalih knjiga nalaze se samo u fragmentima. Čitav sadržaj djela nam je poznat po nađenim ili prepisivanim sažetcima ostalih pisaca. Najpoznatija zbirka je iz 4. st. nove ere koju je izradio Julije Obsekvent.

Glavni uzor Liviju bio je Ciceron jer se tada smatralo da je pisanje povijesti zadaća govorničtva. Livijev stil je bujan, bogat i pjesnički dotjeran. U svojim pripovjedanjima ubacuje govore i opširno opisuje događaje. U njegovom djelu ima mnogo slikovitih izvještaja, rječitih govora, lijepih i zaokruženih ulomaka, ali nema nikakvih podataka o trgovini, o novčanim prilikama, gospodarstvu ili zakonodavnim pitanjima.⁷ Često se njegovo djelo uspoređuje sa Eneidom jer je prožeto rodoljubljem i velikim vjerskim i moralnim osjećajima. Nedostaje 20. knjiga u kojoj je opisan prvi poznati rat Rimljana i Histra 222. i 221. stare ere. Početak 41. knjige ili uvod u histarski rat 178. stare ere nam je izgubljen i neznamo točan uzrok rata, koji mnogi nalaze u piratstvu. Nalazimo puno dokaza kako Rimljani gube bitke, kao u ratu protiv Hanibala. Pri pisanju *Povijesti Rima* uzimao je podatke iz hramova Saturna, Junone i Cerere. Livije je imao u državnom arhivu pristup analima ili ljetopisima. Svojim je umjetničkim stilom toliko naštetio analistima da se oni više nisu čitali ni prepisivali. Budući da nije imao vojničkog iskustva podatke o položaju tabora, o vojsci i o ratnim strategijama, te informacije preuzima od grčkog povjesničara Polibija, koji je iznosio vrlo sjajne političke ideje u svom djelu *Historije*.

⁷ Mate Križman, *Antička svjedočanstva o Istri*, Pula, 1997., 174. str.

3. GORI USSI WINNETOU

Franko Blašković je kantautor i osnivač rock grupe *Gori Ussi Winnetou*. Rođen je u Puli 1947. godine. Poznat je po nadimku Franci. Jedini je stalni član benda (vokal i basist). Često s njim nastupa Gianfranco Macan (prateći vokal) i supruga Arinka Šegando (flauta, klavijature). O glazbenom bendu *Gori Ussi Winnerou* pisano je relativno malo. Informacije možemo naći u novinskim razgovorima i glazbenim recenzijama. Grupa je osnovana 1986. godine u sklopu umjetničkog projekta *Beesida eli sida*. Pjevaju najčešće povijesne i socijalne teme čiji su događaji smješteni u Istri. Značajna je po smislu za humor i mješanje jezika. Franci upotrebljava istromletačke izraze, čakavicu uz dodatke talijanskih, engleskih, srpskih i slovenskih riječi. Za bend pišu i različiti autori, od Drage Orlića do Danijela Načinovića. Jedno od ključnih pitanja grupe *Gori Ussi Winnetou* je pitanje identiteta na kojem grupa inzistira i postiže više od pulskih pankera KUD idijota ili rock sastava Atomskog Skloništa. Na tom će se identitetu kasnije graditi predstavnici *Ča - vala* (Livije Morosin, Gustafi, Šajeta i dr.)⁸. Franci svoju umjetnost i pjevanje naziva besidarenjem. Često izvodi tuđe pjesme i krade stihove, te ih umjetnički preoblikuje u svoj stil. On u većini pjesama prepričava događaje i važne trenutke istarske povijesti. Ljudi ga smatraju buntovnikom ali za njega je važan nastup i poruke koje želi prenijeti svojim besidarenjem. Izdao je preko 80 albuma u 25 godina glazbenog rada.

Prvi album benda je *Addio Pola*, izdan iste godine kad je osnovana grupa. Posljedni album s grupom izdaje 2008. godine pod nazivom *Od A do R*. Sveukupno pedeset i devet album kad je raspustio bend. Kasnije piše i pjeva pod različitim pseudonimima. Zajedno sa suprugom izdaje 2 albuma s grupom *Arinka i Tingl Tangl*. Franci unatoč godinama dalje piše i stvara, ali ne nastupa od 2011. godine. Tijekom svoje karijere nije bio prihvaćen te su ga čak novine nazivale big bljak. Za razliku od ostalih kolega rockera bio je zanimljiviji radi velike ironije i kritike koju je upućivao vlastima. Zadnja izdana pjesma mu je *Volim menzu pri koritu*, 2011. godine.

Album *Is - Tri - Janci* je objavljen prvi put 2005. od izdavača Samizdata, a drugi put 2008. ga je izdala kuća Slušaj najglasnije. To je trideseti album grupe *Gori Ussi Winnetou* i objavljen je u istoimenu knjigu Drage Orlića. Orlić je autor svih pjesama u albumu *Is - Tri -*

⁸ Valter Milovan: "Franci Blašković i Gorri Ussi Winetou - Zvuk Istre kroz besidu" ,u: *Tabula 9*, Pula, 2011., 151. str.

Janci, koje se općenito bave istarskom tematikom, vladajućim režimom i poznatim ličnostima. Među pjesmama se ističe *Epulon kralj Histra* u kojoj autor opisuje rimsko - histarski sukob. U prvom djelu pjesme je obrađena pobjeda Histra kod Kopra a u drugom Pad Nezakcija i pokolj Histra.

Album : IS - TRI - JANCI

1. Giuseppina Martinuzzi
2. Šansona da zaspe Ivona
3. Carlotta Grisi
4. Bluz za stare pijance
5. Grihi Svetega Jeronima
6. Istrijan ki je spensa eliku
7. Mikula Gologorički
8. Epulon – Kralj Histra
9. Istrijanski piloti
10. Andrea Antico di Montona

5.LIVIJEV PRIKAZ POBJEDE I PORAZA HISTRA

Histri su bili poznati kao izazivači rimskoga oružja u 3 st. stare ere (...*Histros atque Illyros lacesisse magis quam exercuisse Romana arma, et cum Gallis tumultuatum verius quam belligeratum...* 21, 16)⁹. Rimljani su ih uspješno smirili 221. stare ere i barbarima je trebalo dosta vremena da se oporave od poraza. Rim je tada sigurno svladao i oslobodio iberski grad Sagunt koji je bio zauzet od Hanibala u 219. stare ere. To im je dalo snage da otjeraju Kartažane iz Hispanije. Uspješno su spriječili silazak Gala s Alpa u sjevernu Italiju i otvorili si put prema Istri. Za vrijeme konzulstva Marka Klaudia 183. stare ere, senat je njemu odbio odluku i nije dopustio da prebaci svoje legije u Istru. Umjesto toga, izdana je zapovjed da oslobodi od Gala naseobinu u blizini buduće Akvileje (*Claudius consul Gallis ex provincia exactis Histricum bellum moliri coepit litteris ad senatum missis, ut sibi in Histiam traducere legoenes liceret. Id senatui non placuit.* 39, 55). Akvileja je 181. stare ere postala glavno trgovačko i vojno središte, pogotovo u obrani od ilirskih plemena. Dodjeljena su joj sva prava jedne kolonije. Naime Livije spominje da je glavni problem bilo gusarstvo Histra i Ligura. Bila je potrebna utvrda koja će štititi ulaz u talijanski poluotok i koja će sa sjevera odbijati Gale.

Osnatak Akvileje je bila priprema da se započne rat s Histrima i da se zaustavi njihovo pljačkanje. Krivnja za drugi histarski rat (178. stare ere) nije samo na Histrima nego i na rimsko širenje i velikom željom da zavladaju sjevernim Jadranom. Položaj Akvileje je bio vrlo važan. Nalazila se usred nizine, nedaleko od mora povezana s kanalom rijeke Natiso koja se ulijeva u Jadran. Prirodnu obranu je činilo močvarno područje uz more. Histre je od Akvileje djelilo samo desetak kilometra. Livijevo djelo nije očuvano u cjelini, već, ovu 41. knjigu čini rukopis zvan *Codex VindobonensisLat.* iz 5. ili 6. st. nove ere koji se čuva u Beču. Nažalost nedostaje prvi uvodni dio ili početak koji govori mnoštvo pojedinosti o događajima što su prethodili drugome histarskom ratu.¹⁰ Livije donosi dva važna podatka za 181. stare ere. Prvi je objava zaduženja i poslova koja su dobili konzuli i pretori te godine. Histria je dopala Luciju Duroniji koji je vršio dužnost u Apuliji jer su se Tarentinci i Brundizijci žalili na gusarske napade s druge strane obale (...*L. Duronio Apulia; et Histria adiecti, quod Tarentini Brundisinique nuntiabant maritimos agros infestos transmarinarum navium*

⁹ Latinski tekstovi preuzeti sa računalne datoteke ph 5 putem programa Diogenesa (<https://community.dur.ac.uk/p.j.heslin/Software/Diogenes/>)

¹⁰ Mate Križman, *Antička svjedočanstva o Istri*, Pula, 1997., 194. str.

latrociniis esse. 40, 18). Drugi podatak donosi informacije da je u vrijeme osnutka Akvileje iste te godinu vođen rat protiv Histra. Barbari su htijeli spriječiti osnivanje ali ostaje upitno dali su bili uspješni u tome. Na smirivanje stanja poslan je pretor Kvint Fabije Buteon ali podatke dali je uspio nam nisu sačuvani. Smatra se da je taj događaj početak drugog histarskog rata (*...quia bellum cum Histris esset prohibentibus coloniam Aquileiam deduci: eo profectum Fabium, neque inde regredi bello inchoato posse.* 40, 26).

Početak rata je opisan u 41. knjizi. Govori kako je Epulon digao mladiće na ustanak protiv Rimljana jer im brane gusarenje. Za vrijeme njegovog oca bio je mir kao posljedica prvog histarskog rata koji se odvijao od 222. - 221. stare ere. Trebalo je vremena da se plemena oporave od posljedica rata i da se novi mladići unovače i pripreme za novi pokušaj otpora. Konzul kojemu je dodjeljena Galija bio je Aulo Manlije Vulzon. U Akvileju je došao 178. stare ere da vijećaju o ratu s Histrima prije nego skupe nove čete. To dokazuje da već tri godine traje sukob i da su otporniji i jači od Gala. Manlije je bez dopuštenja Senata krenuo s vojskom u napad, iako je Istra bila van njegove provincije. Upitno je dali bi Senat objavio tada rat. Zapovjedao je Drugom i Trećom legijom s kojom se utaborio nakon pređenih osam kilometra od Alvileje prema istoku (*...quinque ferme milia a mari posuit castra.* 41, 1). Duumvir Gaj Furije kao pomoć doplovi s deset brodova (*Profectus ab Aquileia consul castra ad lacum Timavi posuit: imminet mari is lacus. Eodem decem navibus C. Furius duumvir navalis venit.* 41, 1). Drugi duumvir Lucije Kornelije imao je zadatak štiti ih od ilirskog brodovlja.¹¹ Točan broj vojnika nije navedan ali zna se da legiju čini od 4200 do 6200 pješaka i 300 konjanika. Legija se djelila na deset kohorta, svaka kohorta na tri manipule, svaki manipul na dvije centurije od svaka po stotinu ljudi. Druga legija se bila utaborila kod Gorjanskog a treća na pola puta od Timavske šume do Gorjanskog. Na putu su unovačili jednu kohortu koja će štiti vodonoše i dva manipula vojnika.¹² Blizu Treće legije bio je tabor Gala s 3000 ratnika, koja je služila kao pojačanje. Treća legija je imala zadaću štiti dobavljače drva i krme. Moguće da je Manlije okupio za napad na Histre i preko 15 000 ljudi. Možda mu je tako velik broj ljudi dalo nadu da krene u pobjedu protiv opasnog neprijatelja koji dug niz godina muči Rimljane.

Histri su pozorno motrili teretne brodove koji su opskrbljivali legije. S okolnih planina su spremali napad na rimski tabor (*Histri, ut primum ad lacum Timavi castra Romana sunt mota, ipsi post collem occulto loco consederunt...* 41, 2). Uočili su dva nedostatka. Straža je

¹¹ Mate Križman, *Antička svjedočanstva o Istri*, Pula, 1997., 195. str.

¹² Mate Križman, *Antička svjedočanstva o Istri*, Pula, 1997., 197. str.

bila preslaba a tržnica unutar tabora i putevi do mora su bili puni nenaoružanom gomilom vojnika. Oba unovačena zaštitna odreda su smaknuta prije jutra. Prvom zorom su napali tabor, radi meteža i straha Rimljani su pomislili da ih je duplo više od njih. Druga legija je zbog primljenih krivih informacija utekla prema moru. Konzul nije mogao zapovjedati ostatkom vojske koja je vidjevši da čitava Druga legija bježi, odmah učinila istu stvar. Čak je konzul morao napustiti tabor a jedini koje je ostao čuvati zastave je bio tribun treće legije Marko Licinije Strabon. Uslijedio je masakr nekolicine koja nije uspjela pobjeći i spomenutog tribuna. Čim su otkrili skladišta pića i hrane odbacili su oružja i počeli se gozbiti (*Ibi cum omnium rerum paratam expositamque copiam et stratos lectos in quaestorio invenissent, regulus accubans epulari coepit. Mox idem et ceteri omnes armorum hostiumque oblitati, faciunt; et ut quibus insuetus liberalior victus esset, avidius vino et ciboque corpora onerant.* 41, 2). Prvi je Epulon ušao u kvestorski šator i legao na ležajeve uživajući u piću i jelu.

Kad je konzul Manlije napokon uspio okupiti i smiriti ostatak rimske vojske, skupio je jedva 1200 ljudi s oružjem za kontra napad. Organizirali su se u luci kod svojih brodova. Glavni problem je bio što nisu imali dovoljno oružja za sve vojnike. Pozvali su ostatak Treće legije koja je čuvala puteve i odred Gala. Morali su vratiti čast, zastave, oklope i oružje koja je zbog kukavičluka Druga legija izgubila (...*egregiam gloria legionis fore si castra metu secundanorum amissa sua virtute recipiant.* 41, 3). U osvojenom taboru Histri su već zaspali jer su se umorili natrpavajući se hranom i vinom. Rimljani ljuti i željni borbe isti dan su povratili tabor. Histre su većinom ubijali u snu, nekolicina koja je bila budna je uspjela pijanog kralja Epulana staviti na konja kako bi mogao pobjeći (*Rex tamen Histrorum temulentus ex convivio, raptim a suis in equum impositus, fugit.* 41, 5). Nije bilo zarobljenika a Livije iznosi podatak da su Rimljani napravili pokolj od 8000 Histra.¹³ Jako veliku brojku je Manlije u izvještaju poslao Senatu, najvjerojatnije da bi popravio loš dojam i bijeg iz zauzetog tabora (*Ad octo milia Histrorum sunt caesa, captus nemo, quia ira et indignatio immemores praedae fecit.* 41, 5). Vijest je jako brzo stigla u Rim zahvaljujući braći Gavilije Novel. Oni su trgovci iz Akvileje koji su tog dana sa svojom robom namjeravali posjetiti rimski tabor. Jedva su uspjeli spasiti živu glavu, pa su se vratili bez kola i svojih proizvoda u Akvileju. U Rimu se dala zapovijed da se unovače dvije legije za pomoć i oko 10 000 vojnika od latinskih saveznika. Konzul Marko Junije po nalogu je stigao sa vojnicima iz Ligurije u Akvileju da smiriri stanje, ali je već sukob bio završen i tabor

¹³ Mate Križman, *Antička svjedočanstva o Istri*, Pula, 1997., 206. str.

oslobođen. Kad je vijest stigla u Rim, obustavljeno je novačenje a Histri vidjevši silnu vojsku povuku se na svoje gradine.

Napad na rimski tabor i njegovo osvajanje nije bila pobjeda Histra, nego nespremnost rimske vojske i nepoznavanje protivnika. Rimski Senat je iste godine pokrenuo istragu o stanju u Istri. Pozvan je Aulo Manlije u Rim da kaže točno što se zbivalo u Istri ispred pučkih tribuna. Konzul se nije odazvao pozivu nego je završio svoj mandat u Akvileji. Znao je da ga se krivi da je neovlašteno krenuo u rat protiv Histra, bez senatske odluke i potrebnih formalnosti.¹⁴ Manlije je namjeravao svim snagama do završetka konzulskog mandata pokoriti Histre, ali bezuspješno. Nije uspio skinuti ljagu sa svog imena, pa će se morati braniti kao običan građanin pred optužbama Senata i Narodne skupštine.

Usljedila je zima i izbor novih konzula. U 177. stare ere konzulska čast je pripala Gaju Klaudiju Pulcheru i Tiberiju Semproniju Grahku. Klaudiju je pripala Istra a Semproniju Sardinija, mjesta gdje treba istjerati neprijatelja i uspostaviti rimsku vlast (*Comitia deinde habita. Consules creati C. claudius Pulcher Ti. Sempronius Gracchus. Et postero die praetores facti...* 41, 8). Senat je odlučio za Istru unovačiti dvije legije (5200 pješaka i 300 konjanika u svakoj), 12000 pješaka od saveznika i Latina, te ako žele konzuli još 10 brodova ali i za Sardiniju isti broj pješaka i konjanika. Dok su konzuli čitali izvještaje znamenja i pridonosili žrtve Junije i Manlije su pokušavali svim snagama uništiti barbare do predaje dužnosti kako bi skinuli sramotu zbog poraza. U proljeće su krenuli iz Akvileje u Istru pustošeći mnogo histarskih gradina. U sukobima je ubijeno više od 4 000 barbara. Vijesti o uspješnim pohodima je brzo stigla do Rima. Dopis prokonzula uznemirilo je Klaudija da nebi ostao bez vojske i svog područja djelovanja. Uputio se bez obavljanja svečanih zavjeta i propisanih obreda u Istru. Kad se našao s Manlijem i Junijem optužio ih je za uzurpaciju ovlasti i neuspjeh kod Timava. Krivio ih je za bježanje iz tabora ali je vojska stala na stranu prokonzula.¹⁵ Klaudije je popustio i morao se brodom vratiti u Rim da izvrši sve stvari koje se tiču prava predaka. Morao se svečano zavjetovati na Kapitoliju i svoje liktore odjenuti u prikladnu odoru (... *cum is more maiorum, secundum vota in Capitolio nuncupata, lictoribus paludatis profectus ab urbe esset...* 41, 11). Trebalo mu je otprilike tri dana u Rimu da to obavi. U međuvremenu su Junije i Manlije napredovali do juga Istre. Naišli su na gradinu Nezakcij koja se nalazi iznad uvale Budava.

¹⁴ Robert Matijašić, *Povijest hrvatskih zemalja u antici do cara Dioklecijana*, Zagreb, 2009. 103. str.

¹⁵ Mate Križman, *Antička svjedočanstva o Istri*, Pula, 1997., 218. str.

Počela je opsada koja je trajala danima. U međuvremenu je Klaudije došao sa svojom vojskom a staru je otpustio. Nova konzulska vojska brojala je ukupno 22 400 pješaka i 600 konjanika. Prilično velika vojska je pokušavala danima zauzeti i pokoriti gradinu Nezakcij. U početku su bezuspješno napadali. Velike i čvrste zidine stvarale su problem i bile su odlična zaštita od neprijatelja. Rimljani su odlučili da će prokopati novo korito riječi koja je opskrbljivala gradinu pitkom vodom. Nakon što su skrenuli tok rijeke barbari su ostali bez vode. Epulon nije pomišljao na mir nego su svi oni počeli ubijati žene i djecu kako nebi pali u rimske ruke (*...ne tum quidem memores pacis, in caedem coniugum ac liberorum versi,...in muris trucidatos praecipitabant.* 41, 2). Bojali su se da ih Rimljani nebi prodavali kao robove. Po Liviju je kralj Epulon na kraju bitke sam sebi oduzeo život probivši si prsa mačem.¹⁶ Sav plijen je bio prepušten vojnicima i bio je veći od očekivanog. Uspjeli su zarobiti i kasnije prodati u roblje 5 632 barbara. Vođe i ratnike su većinom ubijali kako nebi imali problema s njima. Zanimljiv je podatak da su nakon pada Nezakcija, južno od same gradine, zauzeli Faveriju i Mutilu. Tim potezima su Rimljani zavladao čitavom Istrom, koja kasnije ulazi u sastav Regije Ilirika. O vjerodostojnosti Livija kao povjesničara u iznošenju nekih podataka u ovom radu nas baš ne zanima.

6.SLIČNOSTI I RAZLIKE U INTERPERTACIJI LATINSKOG TEKSTA KOD D.ORLIĆA I TITA LIVIJA

Potpuno je jasno da se D. Orlić poslužio latinskim prijevodom i podacima iz literature M.Križmana pri pisanju pjesme o kralju Epulonu. On je strah Rimljana od istarskog brodovlja i piratstva predočio različitim psovkmama i nadimcima koji se odnose na Histre. Uočio je problem prijevoda latinske riječi *lacus Timavi* (Timavsko jezero), jer se prema Strabonu ona piše *lucus Timavi* (Timavski gaj). Postoje dokazi među grčkim piscima da se tamo nalazilo prastaro svetište junaka iz trojanskog rata.¹⁷ Budući da tamo nikad nije bilo pravog jezera najvjerojatnije je Livije krivo napisao u tekstu, ili je baratao krivim podacima koji su se nalazili u izvještajima vojnika. Ako su se Rimljani utaborili kod Timava, ili točnije prema Veithu¹⁸ Druga legija se utaborila kod Gorjanskog a Treća legija na pola puta od

¹⁶ Mate Križman, *Antička svjedočanstva o Istri*, Pula, 1997., 224. str.

¹⁷ Mate Križman, *Antička svjedočanstva o Istri*, Pula, 1997., 195. str.

¹⁸ Georg Veith (Češka, 1875. - 1925.) bio je austrijski časnik, povjesničar i herpetolog.

Timava do Gorjanskog, ipak D. Orlić piše da su se utaborili kod Kopra uzimajući u obzir da se taj grad nalazi u blizini obaju mjesta. To nam dokazuje da su postojala dva tabora Rimljana, jedan za svaku legiju. Ako su Histri osvojili samo jedan tabor (Drugu legiju), vrlo lagano su kasnije Rimljani povratili taj osvojeni tabor kad su se skupili i organizirali u drugom taboru (Treće legije). Livije unosi elemente drame u pričama s Histrima, tako uzdiže rimsko ime kada se vojnici dokažu u hrabrosti i ratu.

Livije piše još jednu krivu tvrdnju u djelu. Taj podatak je otežavao pronalazak gradine Nezakcij. Rijeka koja teče uza zidine grada nikad nije postojala. Rimljani su njima spriječili prolaz do pitke vode koja se najvjerojatnije nalazila negdje oko zidina. Na taj način je Livije još jednom prikazao Rimljane pametnijim od barbara, tako da su im spriječili pristup vodotoku i tako ih oslabili. U pjesmi je ovaj podatak ostao isti kao kod Livija. Ime kralja Epulona ostaje velika enigma, jer se pojavljuje samo kod Flora u cjelovitom obliku. Ako ćemo uzet u obzir Eutropijev stih u kojemu piše da su konzuli Municije Ruf i Publije Kornelije 221. stare ere pokorili sve Histre i stvorili mir¹⁹, onda je Epulon sigurno sin kralja. On je bio protiv tog mira. Okupio je što više mladih u pružanju otpora Rimljanima. Moguće je da nikad nije dobio priznanje za ratne akcije od svoga oca, ili se trebao dokazati u ratu kako bi otac bio siguran da će dobro voditi narod kao budući kralj. Rat s Histrima je završio padom Nezakcija ali je počeo davno prije 178. stare ere. D. Orlić vješto prikazuje opijanje Histra i kralju Epulonu daje titulu someleijera. Zadnje riječi koje su napisane u pjesmi D. Orlića (Kako piše Tito Livije, zadnji su mu beside bile: "*Jebeno je umriti žedan!*") nisam uspio naći u latinskom tekstu. Isto ono što je prikazao Livije u rimsko - histarskom sukobu, isto to D. Orlić radi u suprotnom smjeru i prikazuje Histre kao zdravo/pametne seljake.

Budući da ne postoje nikakve druge informacije o kralju Epulonu, osim kod Tita Livija, D. Orlić je u pjesmi naveo sve moguće dokaze o njegovom imenu, oslanjajući se na istraživanja povjesničara Munzera i J. Vahlena. U pjesmi kralj Epulon ima neograničenu vlast jer ima pravo prodavati istarsku zemlju strancima. Taj podatak je D. Orlić ubacio u priču i ne nalazi se kod Tita Livija. Većinom su sve druge informacije iste, iako je Livije napisao samo jednu rečenicu da vole uživati u piću i jelu, D. Orlić ih opisuje kao pijance i čim je nestalo pića nisu bili od nikakve koristi. Zbog kratkoće rada, nije potrebno ulaziti u detalje.

¹⁹ Mate Križman, *Antička svjedočanstva o Istri*, Pula, 1997., 326. str.

7. OTKRIĆE NEZAKCIJA

Nezakcij (*lat. Nesactium*) je najstariji grad u Istri, koji se nalazi 7 kilometra jugoistočno od grada Pule. Prostire se na brijegu koji danas zovemo Vizače. Osim Tita Livija gradinu spominje Plinije i Ptolomej.²⁰ Tek kad su počela prva iskapanja 1877. u blizini sela Valture saznalo se za točan položaj gradine koja je toliki dug niz godina bila sakrivena. Svi stariji povjesničari i arheolozi na temelju zapisa antičkih pisaca pokušavali su neuspješno utvrditi položaj. Njihova nagađanja sažeo je talijanski povjesničar Carlo De Franceschi. Tvrdnje su bile različite. Jedni su mislili da se nalazi na brdu Zerminu nad Rižanom, drugi su smještali na rijeci Mirni kod Novigrada. Prije pronalaska gradine kod Valture bila je teorija da je kod rta Barbarige ispod Bala. Ipak najviše ljudi se povelu teorijom da je gradina bila u Raklju. Za tu krivnju tvrdnju je bio zaslužan kanonik Petar Stanković. On je mislio da je otkrio Nezakcij otprilike jedan kilometar od Raklja u mjestu imenom Blažov mlin. Tamo je bilo ostataka rimske kulture. Tragove zidina, stupova i crijepova te seoska priča o pronalasku zlatne ogrlice i krune u jednom rimskom grobu odnijele su ga na krivi trag.

Vrlomoguće da je teško bilo otkriti Nezakcij po krivom podatku Tita Livija (*...ipse oppidum circumscedit et vineis oppugnare intendit, amnemque praeterfluentem moenia, qui et impedimento oppugnantibus erat et Histris praebebat,..* 41, 11). Ako ćemo doslovno pratiti Livija i priču o skretanju toka rijeke naići ćemo na par problema. Glavni problem je položaj Nezakcija koji se nalazi na brežuljku iznad uvale Budava gdje u blizini nema niti jedne rijeke. Teren je dosta brdovit i po strukturi tla spada u kraško područje. Mjesto po svim kriterijama ne dopušta prisustvo rijeke. Kasnije su geolozi koji su dobro poznavali to područje otkrili malu dolinu ispod gradine. Uočili su tragove potoka a cijela je dolina izdubljena djelovanjem vode.²¹ Na sjevernom rubu Nezakcija je vododerina koja se puni kišnicom. Opće poznato je da se gradina utvrđuje na vrhovima brežuljka tako da su im bedemi visoko iznad okolnog područja tako da bi se spriječilo prodiranje vode u naselja. Upravo taj problem rijeke ispred zidina je toliko dugo mučilo istraživače. Možemo smatrati da se Livije služio nekim krivim izvorom ili je upotrebio malo mašte. Livije nije bio vojno obrazovan pa je većinom prepisivao od drugih što nije znao. Da je naselje bilo u nizini, onda bi moglo imati vodotok i opskrbljivati se vodom, ipak Livijeve kompetencije i vještine, te navedeni opis za Rimljane

²⁰ Mate Križman, *Antička svjedočanstva o Istri*, Pula, 1997., 220. str.

²¹ Robert Matijašić, *Povijest hrvatskih zemalja u antici do cara Dioklecijana*, Zagreb, 2009., 105. str.

nije imalo značenja i dalje je njima ostao vrhunski auktor povijesti. Prema G. Veithu, arheolog koji se pozabavio tim pitanjem, je prisutan vodeni tok u Budavi. Veith misli da tok nije ispunjavao dolinu ispod gradine nego je vijugao njezinim dnom. Voda se mogla uzvodno zaustaviti branom od gradine i skrenuti da protječe u istočni dio doline.²² Ako su se Rimljani smjestili ispod gradine, uz pitku vodu koja se nalazila u maloj dolini, onda su barbari odmah ostali bez pitke vode. Livije je morao dočarati veliku pobjedu pa je malu rječicu pretvorio u veliku rijeku. Rijeka mu je poslužila kao zapreka koju Rimljani moraju prevladati da bi došli do pobjede.

Nezakcij su jako puno godina istraživači tražili na krivom mjestu, jer su uvijek gledali da bude u blizini vodotok. Konačnu potvrdu pronalaska gradine daje nam 1901. temelj jednog spomenika posvećen rimskom vladaru Gordijanu III., gdje pronalazimo riječ *res publica Nes*. Pronađeni su ostaci rimskog Foruma s trijemom, temelji triju rimskih hramova identični onima na Kapitoliju, temelji termi i nekoliko stambenih kuća te dvije ranokršćanske bazilike s krsionom. Po tome se možetočno utvrditi da je pacifikacija Histra uspjela kod Livija vidimo netočnost podataka ili njegovo maštovito uveličavanje rimskog naroda. Još više rasprave i nagađanja kod Livija donosi njegov podatak da su zauzeti i pokoreni gradovi Mutila i Favela (*Duo deinde oppida, Mutila et Faveria, vi capta et delecta*. 41, 11). Niti jedan od dva grada se ne spominje u vrelima pa ne možemo danas znati gdje su bila.²³ Možda je Livije napisao pogrešno imena budući da nikad nije bio u Istri. Sa sigurnošću mogu reći da su toponimi koje je naveo Livije u najmanju ruku oskudni. De Franceschi i Kandler ih pokušavaju otkriti u naseljima oko Pule, oslanjajući se na njihov zvuk prilikom izgovora i zemljopisne tragove. Niti arheologu Veithu nije uspjelo otkriće i samo može nagađati gdje se nalaze gradovi. On je isključio pretpostavku da je Faveria današnji Čepić a Mutila današnje Milje. Gradove treba tražiti nedaleko od Nezakcija na najjužnijem djelu Istre. Ako pak uzmemo mišljenja De Franceschia i Kandlera, Mutvoran bi mogao biti Mutila, ali nema izlaz na more pa otpada. Histrima je bilo važno piratstvo. Druga njihova opcija je bila Medulin i Pomer. Pošto su dva sela udaljena između sebe 6 kilometra, nalaze se na moru i postoji latinska fonološka sličnost, lako je moguće da to budu Mutila i Faverija. Sličnost latinskog toponima Mutila s današnjim Medulinom, preko jedne od srednjovjekovnih inačica Medelan²⁴, sukladno poznatim jezičnim zakonima potpuno je opravdana. Objašnjenje fonološke sličnosti između Faveria i Pomer (*lat. Pomerium*) na prvi pogled nije izražen kao

²² Mate Križman, *Antička svjedočanstva o Istri*, Pula, 1997., 222. str.

²³ Robert Matijašić, *Povijest hrvatskih zemalja u antici do cara Dioklecijana*, Zagreb, 2009., 105. str.

²⁴ Mate Križman: "Isprava pape Aleksandra III. iz 1178.", u: *Libri Žminjski br. 2*, Žminj, 2008., 37.str.

kod prethodnog primjera, a opseg tematike i fokus ovog rada, unatoč silnoj želji nam ne dopuštaju detaljniju raspravu/digresiju o tome. Livije ne spominje Pulu koja će kasnije postati najvažnija luka u Istri. U Puli postoji a u prošlosti je bilo mnogo više izvora pitke vode. Ima prirodni zaštićen zaljev i moguće da je bila jedna od histarskih gradina važna za gusare. Možda je Faveria jedna od gradina oko Pule, no to nećemo znati dok se ne pronađe neki epigrafski spomenici s takvim podatkom kao što je položaj Nezakcija potvrđen pronalaskom natpisa.²⁵

8.SVA IMENA KRALJA EPULONA

Kralja Epulona (*lat. Epulo*) jedino spominje Livije. Epulon je bio na čelu saveza plemena, okupljao je ratoborne mladiće i poticao ih na pružanje otpora Rimljanima (*...a patre in pace habitam armasse, eoque iuventutu praedandi cupidae pergratus esse dicebatur.* 41,1). Pošto je uvodni dio 41. knjige izgubljen, ime kralja Epulona je dodano prema ulomku iz Florova djela, a možda je bilo spomenuto ime Epulonovog oca u uvodnom djelu.²⁶ Histri su za vrijeme Epulonovog oca potpisali primirje i morali su biti poslušni Rimu. Ime oca nije spometuto ali je ta osoba isto bila na čelu saveza. Livije Epulona naziva mali kralj ili kraljić. Smatra ga manje važnijom osobom od kralja. U djelu se spominje kraljić Katmel (*Catmelus regulus praeerat tribus haud amplius milibus armatorum.* 41, 1). On je keltski poglavica u rimskoj službi kojeg spominje samo Livije. Naziva ga kraljić, isto kao Epulona. Kod Livija je *lat. riječ regulus (kraljić)* najvjerojatnije imala značenje za sina poglavice ili sina kralja. Ime Epulon ima veliku sličnost sa latinskim riječima (*epulo - gozbar; epulor - gostiti se, častiti; epulum - gozba, čast; epulae - ručak, hrana, objed; epulatio - gošćenje; epularis - gozben*)²⁷. U latinskoj epigrafiji ne postoji dokaza o tom imenu a najbližnja imena koja pronalazimo na istarskom tlu su *Aplus, Apula, Oplus* i slična. Postoji velika mogućnost da su Rimljani ocrnili ime kralja radi poraza kod Akvileje nazivajući ga pijancem ili gozbarom.

Prema Križmanu imena na Apl- potvrđena su sedam puta u Iliriji, Mesapiji i Veneciji, pa je riječ o zajedničkom korjenu koji bi mogao biti samo venetski, ako bi se dokazalo da južnoitalska Aplavita IX 1021 nije mesapskog postojanja. To je jedini siguran zapis na tom

²⁵ Robert Matijašić, *Povijest hrvatskih zemalja u antici do cara Dioklecijana*, Zagreb, 2009., 106. str.

²⁶ Mate Križman, *Antička svjedočanstva o Istri*, Pula, 1997., 194. str.

²⁷ Lewis & Short, *A latin dictionary*, London, 2002., 652. str.

području, jer mesapsku apl- neki čitaju apa-, s prepostavkom na venetsku pripadnost imena u skladu s prostornom raspodjelom. U sjeverozapadnoj Iliriji postoje potvrde imena. Dvije potvrde muškog i ženskog roda u Akvileji, jedna u Puli, Skradinu, Zadru i Solinu i spomenuta Aplavita u donjoj Italiji. Iz Aplus je izvedeno Aplius kao patrominik ili ime iz očinskog imena. U Aplaviti je Aplus prvi dio složenice, dok je Cataplia i Teutiaplos drugi dio, iz takvih složenica samo pukim izdvajanjem bez ikakvog tvorbenog dodatka, dobivamo ime Aplus kao imenska skraćunica.²⁸ Povezivanje Epulona s pijanstvom kod Rimljana nalazimo u riječi epulo,-onis, - pijanac, izjelica. Pošto je Livije bio cjenjen i pisac sklon dramatizaciji, najvjerojatnije su njegovi izvori za istarski rat bili pod utjecajem pučkih priča ili iskrivljenoj usmenoj predaji koja potječe od vojnika koji su sudjelovali u ratu. Ističući pijanstvo i žderanje kod Histra, Manlije je pokušavao svim silama smanjiti sramotni poraz i dočarati lošu stranu barbara. Ipak Livije naglašava da se kralj Epulon poneo junački, jer si je oduzeo život samoubojstvom. Dali ga je Livije htio prikazat kao pravog kralja ili kao zamjena kralju (sin kralja) nikada nećemo saznati radi malo podataka.

U kodeksima Aneja Flora nalazimo inačicu dvaju imena. Jedan rukopis sadrži riječ *apulo*, a u ostalim četirima rukopisa ta riječ je napisana *appulo*. Vidimo da je jedan pisar bio nesiguran i napisao riječ s jednim -p ili je moguće da je ostalih četiri pisara napisalo jedno -p previše. Kod Livija je kraljevo osobno ime u početku 41. knjige izgubljeno, ali ga nalazimo kasnije u tekstu napisano *Aepulo* (najvjerojatnije dodano iz Varonovog stiha). U Enijevim analima ostao nam je očuvan stih s imenom osobe **pulo* ali je prvo slovo izgubljeno i izdavači su dodali e- po uzoru na Varonov stih ("*vos epulo postquam spexit*")²⁹. Enije isto piše malim slovom ime histarskog kralja, po tome, možemo sumnjati jedino da je to nadimak koji su mu dali Rimljani. Zanimljivo je što su Rimljani pisali nadimke velikim slovima a kod nas to pravilo nisu primjenili. Njemački povjesničar Munzer je zaslužan da se danas ime histarskog kralja Epulona piše velikim slovom. U svom članku govori da se Livijev *epulo* i Florov *appulo* isprave u *Epulo*, ali da to nije pravo ime kralja već nadimak koji su mu dali Rimljani jer se opio u osvojenom taboru. Kao dokaz, Munzer uzima jedan nadgrobni spomenik s likom gozbara koji se brinuo o svetkovinama i o javnim i svečanim gozbama (*VII viri epulones*³⁰), dodajući da je nadimak imao veze sa njegovim zanimanjem.

²⁸ Mate Križman, *Rimska imena u Istri*, Zagreb, 1991., 125. str.

²⁹ Mate Križman, *Antička svjedočanstva o Istri*, Pula, 1997., 225. str.

³⁰ N. G. L. Hammond & H. H. Scullard, *The Oxford classical dictionary*, London, 1972., 402. str.

9.ZAKLJUČAK

D. Orlić se u pisanju svojih *IS - TRI - JANACA* služio samo jednim radom od naših trenutno najvećih živućih klasičnih filologa, što mu nije za zamjeriti s obzirom na dole spomenutu literaturu na hrvatskom jeziku. Sve ostale pjesme na albumu ne tiču se antičkog doba, već se bave ostalom istarskom tematikom. Francijev "*modus operandi*" nazivali ga mi pjevanjem, recitiranjem, besidarenjem pa čak i otvorili natječaj u časopisu jezika za osmišljavanje naziva, u najmanju ruku označava osebujno rečenu "kantautorsku ekspresiju" na njegov čitav rad. Način Francijevog izražavanja sviđalo se to kome ili ne, s pravom nazivamo besidarenjem. Njegova posebna i doista iznenađujuća sposobnost različitih jezičnih interferencija koje kod njega uključuju ne samo dijalekte hrvatskog jezika, već i talijanskog, slovenskog, njemačkog, francuskog, engleskog itd., čini da se svi ti jezici izvrsno međusobno nadopunjuju.

Mnogima su Histri prikazani kao pijanci i neradnici u pjesmi, ali čitajući Tita Livija uočavamo drugačiji opis. On govori da su hrabri u ratu i vješti u pljačkanju na moru ("*...Histri, gentes ferae et magna ex parte latrociniiis maritimis infames...*" 21, 16). Livije ih smatra jačim protivnicima od Gala. Njima je opijanje i ljenčarenje bila svakodnevna stvar pa su se vješto odali piratstvu. Pronalaskom Nezakcija mnoga pitanja kod Livija su dobila odgovor. Potvrđen je najstariji grad u Istri i otvorila su se nova istraživanja po pitanju Mutile i Faverije. Budući da se ljudi sve manje bave antikom i latinskim jezikom, i da se navedeni tandem jedini imao hrabrosti dotiči vrlo delikatne teme iz stare povijesti, na dosta originalan i sebi svojstven način, uspio je teškim radom približiti povijesne događaje široj publici. Kada bi bilo koji student antičke povijesti znao stihove napamet, znao bi manje - više sve što treba znati sa stručne strane o konačnom porazu Histra od Rimljana.

10.LITERATURA

Vladimir Vratović: "Rimska književnost", u: *Povijest svjetske književnosti*2, Mladost, Zagreb, 1977.

J. H. Freese., M. A., *Livy's history of Rome*, George Bell and sons, London, 1893.

G. B. Conte, *Letteratura latina: Manuale storico dalle origino alla fine dell impero romano*, Felice le Monnier, Firenze, 1987.

Drago Orlić & Franci Blašković, *Is + Tri + Janci*, Errata Corrige, Poreč, 2005.

Valter Milovan: " Franci Blašković i Gorri Ussi Winnetou - Zvuk Istre kroz besidu ", u: *Tabula 9*, Pula, 2011.

Mate Križman, *Antička svjedočanstva o Istri*, Žakan Juri, Pula, 1997.

Mate Križman, *Rimska imena u Istri*, Latina & Graeca, Zagreb, 1991.

Mate Križman: "Isprava pape Aleksandra III. iz 1178.", u: *Libri žminjsk br.2*, Katedra čakavskog sabora Žminj, Žminj, 2008.

Robert Matijašić, *Povijest hrvatskih zemalja u antici do cara Dioklecijana*, Leykam international, Zagreb, 2009.

Kristina Mihovilić, *Histri u Istri*, Monografije i katalozi 23 - Arheološki muzej Istre, Pula, 2013.

Kristina Mihovilić, *Nezakcij: prapovijesni nalazi 1900. - 1953.*, Monografije i katalozi 11 - Arheološki muzej Istre, Pula, 2001.

Darko Darovec, *Kratka zgodovina Istre*, Založba Annales, Kopar, 2009.

Lewis & Short, *A latin dictionary*, Oxford, London, 1972.

N. G. L. Hammond & H. H. Scullard, *The Oxford classical dictionary*, Oxford, London, 2002.

11. SAŽETAK

Histri naseljavaju Istru početkom željeznog doba. Ubrzo su postali vladari čitavog prostora. Dolaskom Rimljana situacija se promjenila i gube svoj teritorij. Pacifikacija nastupa nakon pada Nezakcija. Piratstvo Histra nad rimskim brodovljemje bio glavni uzrok tog sukoba. Nesretan događaj nam je ostao sačuvan kod Tita Livija. U njegovom djelu *Od osnutka grada* spominje se ime kralja Epulona poznatog kao posljednji histarski kralj. Čitavu priču o pobjedi Histra kod Kopra i njihovporaz možemo naći u knjizi D. Orlića & F. Blaškovića, poznat kao tandem GOW. Franci je značajan po posebnom stilu pjevanja koji mnogi nazivaju besidarenje. D. Orlić je u pjesmi prikazao Histremnogo jačima od iskusnih Rimljana. Pjesma se neće svidjeti svakome jer je prožeta vulgarnim riječima i psovka, ali je dokaz kulturne baštine jednog antičkog naroda kojeg su osvojili Rimljani.

KLJUČNE RIJEČI:Histri, Epulon, GOW, Tit Livije, Rimljani, Nezakcij

11. Dodatak: PJESMA EPULON KRALJ HISTRA

U ovom poglavlju daje se osvrt na pjesmu Epulon kralj Histra, autora Drage Orlića. Ono što mi se na prvi pogled čini da pjesma obiluje vulgarnim izrazima, talijanizmom te povijesnim činjenicama. Autor u pjesmi ironizira političku i socijalnu ekonomsku situaciju kroz davne povijesne događaje i likove kao što je Epulon kralj Histra. On je glavni lik priče. Njegova uloga predstavlja buntovnika koji je protiv jačeg režima. Želja mu je sloboda naroda iako taj motiv u pjesmi nije previše izražen. U pjesmi se spominju različite vrste vina, moguće je pomisliti da je to bio glavni uzrok poraza Histra, ali je autor sigurno taj pojam povezo s današnjom velikom željom za pićem kod istrijanskog čovjeka. Autor pjesmom želi postići da se narod sjeti kakav je nekad bio, poučiti bitne povijesne činjenice i dati snagu za ustanak protiv loše vlasti. Budući da nisam htio raditi književno - teorijske rasprave i udaljavati se od teme, u pjesmi se fokusiramo na ono najzanimljivije, a to su direktni latinski citati preuzeti iz Livija preko Križmana.

Tekst by: Tito Livije i Drago Orlić³¹

Epulon - kralj Histra

Junački povijesni ep

ilištorija

od prvega istrijanskega somelijera

(Svaka sličnost s današnjim osobama je slučajna

ako nije posrijedi reinkarnacija.)

U drugom šekulu prije Isukrsta,

ili jušto u 178. lita Stare ere.

³¹ Drago Orlić & Franci Blašković, *IS + TRI + JANJI*, Poreč, 2005., 109. - 112. str.

Rimski senat jednoglasno donese zaključak:

"Pa pička njen materina, pa pun nam hi je kurac,

tih Histri, kokošari i bagra, šljam i žgadija,

separatisti i prodavači najbolje istarske zemlje,

gruntovčani i preprodavači nekretnina.

To rabi zatrti, jedan put za vajk. Zajno!

Po hitnen postupku.

Šalji gori Drugu i Tretu legiju,

(10 400 pješaka i 600 konjanika,

od četa iz savezničkih gradova i kolonija

3000 Gala.)

a Gaj Furije neka pojde z 10 brodi kako podrška.

Komandant Konzul Manlije

zajno parti priko Akvileje proti Istri.

Tabor su digli tamo nidri zgor Kopra.

Ma nisu za niš! (Napala hi kobra.)

U ti hip rinu Epulon i naši na Rimljane

i u krvavoj borbi rastiraju hi kako ovce,

potiraju hi kako blago u okolne dolce,

rinu hi u more do guše, neka se guše.

Pak naši načine feštu, likuf, tulum.

Stari istrijski sindrom: napiti se i nažerati,

prdnuti, pak zaspati.

Titi Livije piše:

*"Tu su našli svakojako spremno i izloženo obilje,
a u kvestorskom šatoru na postrte ležajeve,
njihov kralj legne te se stadne gostiti.
Za njim su se ubrzo povel i svi ostali,
smetnuvši s uma oružje i neprijatelja;
a kako nisu bili vični malo otmjenomživežu,
suviše su se požudno natrpalivina i jela.*

(...et ut quibus insuetus liberalior victus esset, avidius vino ciboque corpora onerant.")

Epulon još ni bija položija ispit za somelijera
i to je zajebalo naše, prima de Nova era.

*Titi Livije, umisto da Epulona,
prvega od svih Histri, zovu rex - kralj,
on ga zove regulus,
mali kralj, kraljić, poglavica, župan...
Ne zove ga ni po imenu Epulon, perke to forši
nanke ni njigovo ime, nego nadimak, šopranome,
kega su mu zdili Rimljani,
perke epulo - epulonis znači "pijanac, izjelica".
J. Vahlen izriče svoju duboku sumnju,
to, da bi Enijev, Festov i Varonov "epulo"
bili vlastito ime istarskog kralja,
pa tu riječ piše malim slovom, smatrajući je, očito,*

općom imenicomu značenju "gozbar, pijanac, izjelica".

Munzer, pak, upozorava na jedan nadgrobnik

s likom približno gojazna muškarca, jedno od

"sedam gozbara", (VII viri epulones).

A Rimljani su se vani konsolidirali,

nove komandire četa si birali

i učinili kontranapad i batibulj.

Neravnopravna borba.:

naši pijani, nažerani i pospani,

a stari Rimljani napaljeni, željni borbe i osvete.

"Kralj je Histra ipak umakao

pošto su ga njegovi,

onako mamurna od gozbe,

brže - bolje podigli na konja" - piše Livije.

U drugom šekulu prije Isukrsta,

ili jušto 177. lita Stare ere,

lito dan pokle borbe zgor Kopra

rimski Senat jednoglasno donese zaključak:

"Pa pička njen materina, pa pun nan hi je kurac,

Histri, kokošari, bagra, šljam i žgadija,

separatisti i prodavači najbolje istarske zemlje,

gruntovčani i preprodavači nekretnina.

To ča smo ih spičkali gori poli Kopra,

to njima ni učinilo nanke friško.

To rabi zadrta jedanput za vajka,

žalosna njen majka.

Epulon, kakov je, bi moga prodati Brijone

Germanima ili kakoven biznismenu iz Britanije,

pa kadi ćemo mi delati agroturizam,

vilae rusticae

i elitni turizam, u kurcu? In penis krasni?

Šalji gori Drugu i Tretu legiju:

sravnati sa zemljom županijsko središte Nezakcij,

a soldatima za manču još na juriš

zauzeti Mutilu i Faveriju.

Piše Livije:

"Zametnula se krvava bitka,

krv je sve do Vulture.

Histri se bore na zidinama grada svoga

"kano lavi", ubijaju svoju djecu i žene,

i bacaju preko zidina, da ne padnu u roblje.

Dok je bilo muškata, Epulon je dobro

rasuđivao i imao sjajne vizije, ali...

To prokljeto istrijansko ali:

MALI MARTIN: Visosti, ni više muškata.

EPULON: Va ben, mali Martine, donesi terana!

MALI MARTIN: Ni ga više nanke kaplje, oj, kralju!

EPULON: Donesi magari mižo une ciknute malvazije.

MALI MARTIN: Vaša visosti, ni ciknutega ni več.

Pokle ča je pomlatija još miljar Rimljani,

Epulon, prvi istrijanski kralj,

jeno malo depresivan prez kaplje od trsa,

- zatuka je sam sebi mač u junačka prsa.

Kako piše Tito Livije, zadnji su mu beside bile:

"Jebeno je umriti žedan!"